

IDOL FEMININ SAU «KAMENNAIA BABA»?

În timpul campaniei de săpături arheologice din anul 1954, de la Dinogetia-Garvăn, s-a descoperit un mic bloc de șist verzui, în formă de fragment de stilp neregulat, înalt de 0,43 m, pe care este incizată o figură feminină schematizată la maximum, socotită reprezentarea nereușită a unei divinități păgâne¹. Deși găsit în condiții stratigrafice neprecise, blocul poate fi datat cu probabilitate în secolul XI e.n. După cum s-a observat încă de atunci, această piesă, primitivă ca înfățișare, greu își găsește pereche în rindul sculpturilor antropomorfe din aceeași perioadă de timp. Încercarea de a scrijelii o figurină feminină într-o astfel de piatră, improprie pentru sculptură, este puțin probabil că ar fi putut duce la bun rezultat chiar pe unul din cei mai îndemânatici meșteri pietrari.

Capul și membrele corpului nu sînt indicate în nici un fel (fig. 1 și 2). Gîtul este reprezentat printr-o simplă linie incizată de jur împrejur, către capătul superior al pietrei. Două mici cerculețe, legate printr-o linie curbă, în partea de sus a feței principale, vor să reprezinte ochii. Cîte un oval sub care se află un cerculeț, incizate simetric, pe fețele laterale, înfățișează urechile, de care atîrnă cîte un cercei în formă de tortiță. Atît ochii cît și urechile sînt așezate greșit, sub linia gîtului. Pe piept sînt desenate două șiraguri de mărgelă de formă ovală, care, împreună cu cerceii, constituie singurul indiciu despre caracterul feminin al reprezentării. O incizie orizontală, puțin mai sus de mijloc, indică cingătoarea. În față, peste cingătoare, este desenat un semn, care ca formă se confundă cu o rună turcică². Semne asemănătoare, încă inedite, sînt incizate pe pereții unor monumente din cariera de cretă de la Basarabi (fost Murfatlar), la vest de Constanța.

Întrebarea ce se pune este dacă această reprezentare poate fi pusă în legătură cu o divinitate feminină, după cum s-a presupus, sau mai curînd cu acea

¹ Șantierul arheologic Garvăn-Dinogetia, în SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 727, fig. 17.

² Cf. A. M. Scerbak, *Знаки на керамике и кирпичих из Саркела — Белой-Везжи*, în MIA, 75 1959, p. 365 și pl. VII; Géza Fehér, *Les monuments de la culture protobulgare et leurs relations hongroises*, în ArchHung, VII, 1931, fig. 102 (Bolgany: două vase pentru mercur); Ivanka Akrabova-Jandova, în Izvestiia-Institut, XX, 1955, p. 494, fig. 9 (marcă pe țiglă de la Preslav).

categorie de statui funerare, cunoscute sub numele de Kamennye baby (« babele de piatră ») și aparținând populațiilor de neam turcic? ¹

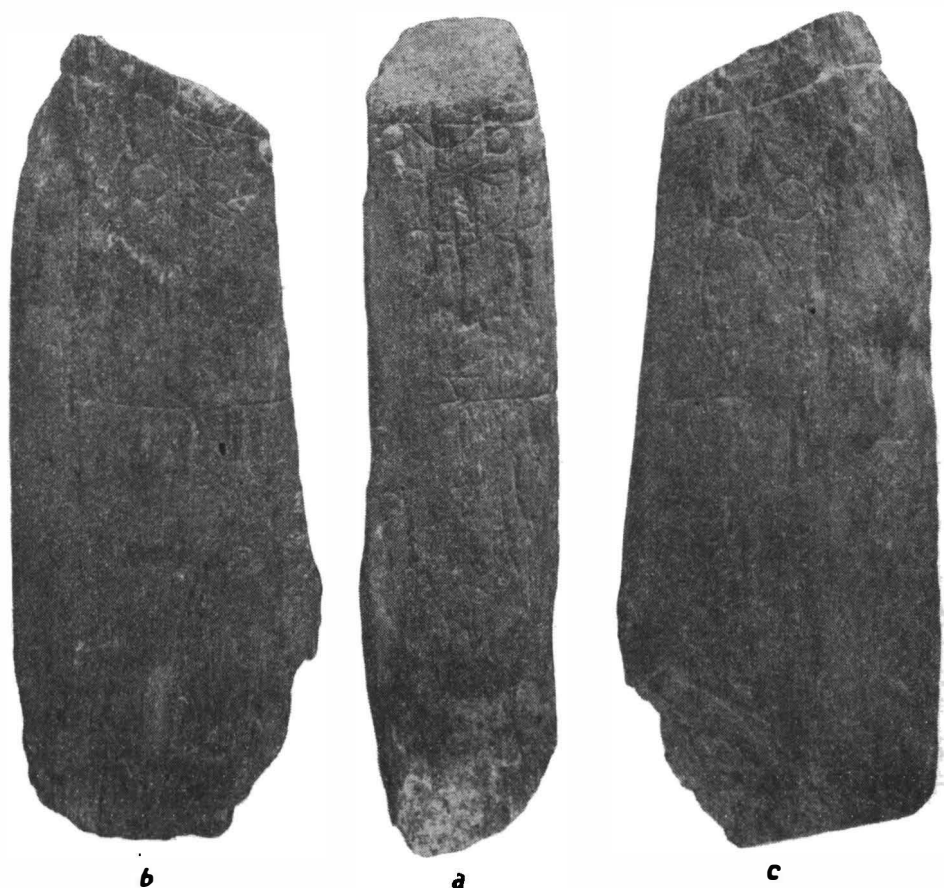

Fig. 1. — Statuetă feminină de la Dinogetia-Garvăn:
a) vedere din față; b) latura dreaptă; c) latura stângă (fotografie).

Divinitatea căreia i-ar putea fi atribuită reprezentarea de la Garvăn este zeița Mokoș, singura divinitate feminină cunoscută unor anumite populații slave,

¹ Cf., de ex.: Tatiana Passek — B. A. Latynine, *Sur la question des Kamennye baby*, în *ESA*, IV, 1929, p. 297, 301 și passim; G. Fehér, *op. cit.*, p. 86—102; I. Duicev, *Славяно-болгарские древности IX-го века*, în *Byzantinoslavica*, XI, 1, 1950, p. 10; M. P. Griačkov, *Минусинские каменные бабы в связи с некоторыми новыми материалами*, în *SA*, XII, 1950, p. 128—156; L. A. Evtiuhova, *Каменные изваяния южной Сибири и Монголии*, în *MIA*, 24, 1952, p. 72 și urm., 114—116; K. V. Viatkina, *Археологические памятники в Монгольской Народной Республике*, în *SE*, 1, 1959, p. 93—106 și A. D. Alexandrescu, *Două statui traco-scitice din Dobrogea*, în *SCIV*, IX, 2, 1958, p. 297—298.

și anume celor de pe teritoriul statului de Kiev¹, cu care se știe că locuitorii așezării feudale timpurii de la Dunărea de jos aveau intense legături². În sprijinul

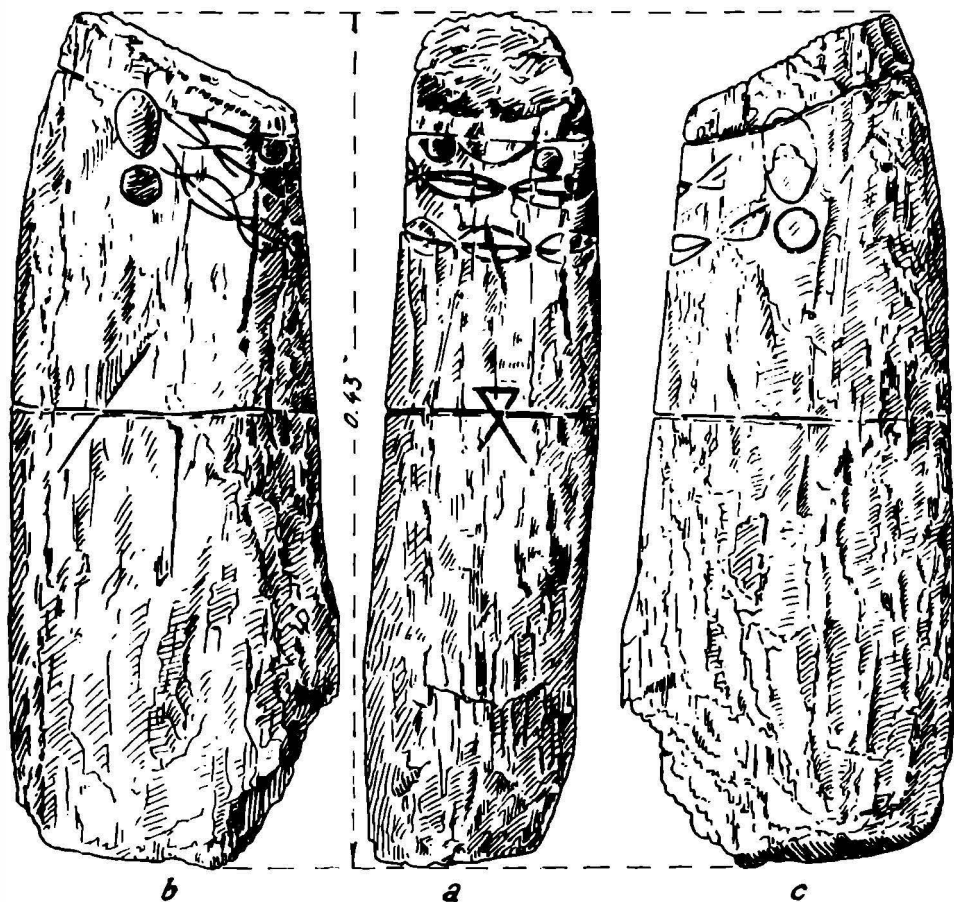

Fig. 2. — Statuetă feminină de la Dinogetia-Garvăn (desen).

unei astfel de ipoteze ar putea fi adusă informația din *Viața sf. Gheorghe Haghiotul* (1009—1065), care face mențiune despre cultul păgîn al unei statui feminine antice, de marmură, la slavii din apropierea Muntelui Athos³, aproximativ

¹ L. Niederle, *Manuel de l'antiquité slave*, t. II, Paris, 1926, p. 143—144; idem, *Славянские древности*, Moscova, 1956, p. 280.

² I. Barnea, *Elemente de cultură materială veche rusească și orientală în așezarea feudală (sec. X—XII) de la Dinogetia*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, 1954, p. 195—206.

³ P. Peeters, *Histoires monastiques géorgiennes. Vie de st. Georges l'Hagiorite*, în *Analecta Bollandiana*, t. XXXVI—XXXVII, 1917—1919, p. 104—105 (traducerea în l. latină, după originalul în l. georgiană, a lui P. Peeters): « Est enim inter villas Sancti Montis vicus aliquis

în aceeași perioadă de timp când este datat și chipul feminin de la Dinogetia-Garvăn. Un studiu recent, prilejuit de această mențiune, ajunge la concluzia că «slavii bulgari» adorau o divinitate feminină înrudită cu zeița Mokoș, al cărei cult l-ar fi împrumutat de la slavii aflați pe teritoriul statului de Kiev¹. De altfel, reminiscențe ale cultului idolilor de piatră se întâlnesc la mai toate populațiile slave pînă în secolul al XII-lea și chiar mai tîrziu². Nu avem deocamdată nici un temei să presupunem că piatra de la Garvăn ar putea înfățișa vreuna din nimfele (οἱ νύμφαι) sau alte ființe supranaturale (τὰ δαιμόνια), despre care Prokopios ne informează că erau adorate de vechii slavi³.

Dar ceea ce se împotrivesc unei apropieri între o divinitate slavă și piatra în discuție este tocmai semnul în formă de rună turcică, pe care l-am amintit că se află incizat la briul figurii. Acest semn îndeamnă să ne gîndim mai curînd la vreuna din populațiile de neam turcic, probabil la aceiași pecenegi, ale căror urme au fost identificate mai înainte în așezarea de la Dinogetia-Garvăn⁴. O astfel de ipoteză este susținută și de părerea mai nouă ce pune pe seama pecenegilor rune turcice, din seria cărora face parte și cea de pe piatra despre care este vorba⁵.

Categoria de statui alături de care trebuie să așezăm blocul nostru de șist o constituie, în acest caz, mai curînd așa-numitele kamennye baby. Unele statui din această categorie, găsite pe teritoriul U.R.S.S., poartă inscripții cu caractere runice, iar altele au de asemenea în jurul gîtului cite două șiraguri de mărgelă⁶. Dimensiunile, mai mici decît cele obișnuite pentru «babele de piatră», ale bucății de șist de la Dinogetia-Garvăn, și faptul că nu există vreun indiciu că aceasta a avut caracter funerar, impun anumite rezerve în ceea ce privește situarea ei în rîndul babelor de piatră. Se pare însă că și de data aceasta ne aflăm în fața unei palide reminiscențe a unui obicei mai vechi, la o populație care, stabilindu-se pe teritoriul imperiului bizantin, și-a schimbat, o dată cu felul de viață și cu vechea religie, o serie întreagă de obiceiuri legate de acestea. În asemenea caz blocul de șist de la Garvăn poate fi privit ca un ecou întîrziat al statuilor funerare cunoscute sub numele de kamennye baby și răspindite din Asia pînă în Europa, pe întinsul stepelor pe care populațiile nomade de neam turcic le-au cutureat.

I. BARNEA

nomine Livadia... Illic porro conserdant Bulgari qui Sclavi appellantur... In hac igitur villa... a priscis temporibus ad nostram usque aetatem simulacrum permanserat ex marmore ductum, figura feminea: quod... homines illi stupidi superstitiose etiamtum colebant...».

¹ T. Gerasimov, *Сведение за един мраморен идол у българските славяне в Солунска*, în *Езиковедско-етнографски изследвания в памет на академик Стоян Романски*, Sofia, 1960 (БАН), p. 557–561 și recenziea lui I.D[ujčev], în BZ, 52,2, 1960, p. 469.

² I. Duicev, *Славяно-болгарские древности...*, op. cit., p. 9–11.

³ Procopius, *De bello gothico*, III, 14, Bonn, 1833, p. 335, r. 6–8.

⁴ I. Barnea, op. cit., p. 206–226; P. Diaconu, *Cu privire la problema căldărilor de lut în epoca feudală timpurie (sec. X–XIII)*, în SCIV, VII, 3–4, 1956, p. 421–439 și îndeosebi p. 430, nota 6; Maria Comșa, *Unele concluzii istorice pe baza ceramicii din secolele VI–XII*, în SCIV, VIII, 1–4, 1957, p. 277–278, 281–282, 283–285.

⁵ A. M. Scerbak, op. cit., p. 385 și urm.

⁶ M. P. Griaznov, op. cit.; G. Fehér, op. cit., fig. 49.

ЖЕНСКИЙ ИДОЛ ИЛИ «КАМЕННАЯ БАБА»?

РЕЗЮМЕ

Автор возвращается к вопросу о найденной в Диногетии-Гарвэне глыбе из зеленого сланца высотой в 0,43 м. На ней была высечена в XI в. предельно схематическая фигурка, считавшаяся неудачным изображением языческого божества (рис. 1 и 2).

Автор предполагает, что женское божество, изображенное таким образом, может представлять собой богиню Мокош, которой поклонялись славяне на территории Киевского государства. Известно, что жители поселения X—XII вв. в Гарвэне поддерживали с ними тесную связь. В «Житии Св. Георгия Победоносца» (XI в.) есть указание, что болгарские славяне в области Трансильвании поклонялись античной женской статуэтке, считающейся, согласно последним толкованиям, олицетворением божества, родственного богине Мокош.

Знак в виде тюркской руны, вырезанной на поясе фигуры в Гарвэне, указывает, что ее скорее нужно отнести к народности тюркского племени, вероятнее всего к печенегам. Их присутствие на поселении в пойме Нижнего Дуная подтверждается целым рядом мелких открытий. В этом случае указанное женское изображение нужно считать более поздней имитацией надгробных изваяний, распространенных среди тюркских кочевых племен и известных под названием «Каменные бабы».

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Женская статуэтка из Диногетии-Гарвэн: а) вид спереди; б) правая сторона; в) левая сторона (фотография).

Рис. 2. — Женская статуэтка из Диногетии-Гарвэн (рисунок).

IDOLE FÉMININE OU «KAMENNAYA BABA»?

RÉSUMÉ

L'auteur reprend l'étude d'un bloc de schiste verdâtre, de 43 cm de haut, découvert en 1954 à *Dinogetia-Garvăn*, sur lequel a été exécutée au ciseau, au XIe siècle, une figurine schématisée au maximum et qui passe pour être une représentation ratée d'une divinité payenne (fig. 1 et 2).

Il fait observer que la divinité féminine à laquelle on pourrait attribuer pareille représentation est la déesse Mokoš qu'adoraient les Slaves de l'Etat de Kiev, avec lequel, on le sait, la population de l'établissement de Garvăn entretenait aux Xe—XIIe siècles d'étroits rapports. La « Vie de Saint Georges l'Hagiorite » (XIe s.) mentionne l'adoration, par les Slaves bulgares de la

région de Thessalonique, d'une antique statue féminine qu'une récente interprétation estime être la personification d'une divinité apparentée à la déesse Mokoš.

Le signe en forme de rune touranique, incisé sur la ceinture de la figure de Garvăn, montre que celle-ci devrait être plutôt attribuée à une population de race touranique, les plus probablement aux Petchénègues, dont la présence dans cet établissement du Bas-Danube est confirmée par toute une série d'autres menues découvertes. Dans ce cas, la représentation féminine en cause doit être considérée comme une imitation plus tardive des statues funéraires très répandues parmi les populations nomades de race touranique et connues sous le nom de « Kammennye baby ».

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — La statuette féminine de Dinogetia-Garvăn. a) face; b) flanc droit; c) flanc gauche (photographie).

Fig. 2. — La statuette féminine de Dinogetia-Garvăn (dessin).
